

УДК [930.1-051:94(477.54)] (082.1)
ББК 63.3(4УКР)-8я431+63.3(4УКР-4ХАР)6-8я431
Б14

Збірник наукових праць засновано в 1998 р.

Редакційна колегія:

В. І. Астахова, д-р іст. наук (голов. ред.); **К. В. Астахова**, д-р іст. наук; **Г. І. Костаків**, д-р іст. наук; **В. В. Кравченко**, д-р іст. наук; **В. В. Калініченко**, канд. іст. наук (відп. секр.); **С. І. Посохов**, канд. іст. наук; **В. Ф. Сухіна**, д-р філос. наук.

Багаліївські читання в НУА: Прогр. і матеріали
Б14 VII Багаліїв. читань, Харків, 7 листоп. 2006 р. / Нар.
укр. акад.; [Редкол.: В. І. Астахова (голов. ред.) та ін.]. —
Х.: Вид-во НУА, 2006. — Ч. 7: Д. І. Багалій про стан
та шляхи розвитку української культури. — 108 с.

ISBN 966-8558-64-2

Матеріали видано за підсумками VII Багаліївських читань у НУА. Вони розкривають актуальність наукової спадщини Д. І. Багалія, різні напрями його діяльності, що сприяла розвитку української культури, етапи педагогічної та громадської діяльності вченого, внесок у вивчення історії культурної спадщини Харкова і Слобожанщини, в організацію освіти і краєзнавчих досліджень у регіоні. Збірник містить також дослідження з деяких питань історії Харкова, у тому числі історії культури й освіти, які продовжують дослідницькі традиції видатного українського історика.

Матеріали збірника можуть бути використані в науково-дослідній роботі з головних напрямів суспільних та гуманітарних наук.

УДК [930.1-051:94(477.54)] (082.1)
ББК 63.3(4УКР)-8я431+63.3(4УКР-4ХАР)6-8я431

ISBN 966-8558-64-2

© Народна українська академія, 2006

УЧАСТЬ ЧЛЕНІВ УКРАЇНСЬКИХ ІСТОРИКО-ФІЛОЛОГІЧНИХ ТОВАРИСТВ У ВИДАННІ «НАРОДНОЇ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ НАУКОВИХ ТА ПРИКЛАДНИХ ЗНАНЬ»

Видання «Народної енциклопедії наукових та прикладних знань» стало одним з найбільш значущих просвітницьких проектів харківської наукової інтелігенції.

Ініціатива з її видання належала проф. В. Я. Данилевському. Енциклопедія мала «допомогти людям, які займаються самоосвітою, одержати загальну наукову освіту, ознайомитися із завданнями і успіхами науки... виробити загальний світогляд», служити універсальним посібником для самоосвіти, недільних та професійних шкіл, вищих народних курсів.

Після обговорення концепції майбутньої енциклопедії на засіданнях Шкільно-педагогічного комітету Харківського товариства сприяння поширенню в народі грамотності було вироблено інструкцію та обрано Редакційну комісію у складі 21 особи. У роботі над виданням взяли участь близько 150 співробітників. Фінансові витрати покривала відома видавнича фірма «Товариство І. Д. Ситіна», що отримувала права на перші три видання енциклопедії.

У січні 1910 р. вийшов другий півтом, а в червні 1912 р. видання було завершено. У підсумку «Народна енциклопедія наукових та прикладних знань» мала 14 відділів у 21 книзі. Вона охоплювала широке коло тем: від фізико-математичних наук (1 відділ) до прикладної економіки (13 і 14 відділи).

У роботі над енциклопедією, переважно над її гуманітарною частиною, активну участь брали члени університетських історико-філологічних товариств. Серед них слід особливо згадати членів ХІФТу Д. І. Багалія (редагував 2-й півтом

8-го тому — «Історичний. Російська історія»), Д. П. Міллера (брав участь у написанні статей до 8-го тому, 2-го півтому), М. О. Гредескула (9-й, 11-й томи — «Філософія», «Суспільно-юридичні науки»), М. Ф. Сумцова (редагував нариси української літератури в 7-му томі — «Мовознавство»), О. О. Потєбню (4-й том, 2-й півтом — «Сільське господарство»), члена ОІФТу С. М. Кульбакіна (редагування 7-го, 9-го томів — «Мовознавство», «Філософія»), С. Г. Вілінського (7-й том).

Цікавим є концептуальний аналіз їхнього доробку в галузі історичної науки та мовознавства, а саме питань, що стосуються трактування історії українського народу та самостійного статусу української мови.

У редагованому Д. І. Багалієм 2-му півтомі 8-го тому паралельно з російською, розглядається фактично окрема лінія історії українського («малоросійського»*) народу. За своїм змістом ця лінія фактично збігається з відомою концепцією М. С. Грушевського. Вказується на культурні досягнення України, вплив їх на культуру Росії доби середньовіччя. Зокрема, щодо братських шкіл: «Завдяки їм, писемність малоруського населення у XVII ст. була вищою, ніж великоруського, де таких шкіл не було».

У редагованому С. М. Кульбакіним 7-му томі — «Мовознавство» — розвивається виважена та цікава концепція походження та розвитку української мови. Вона виступає як один з рівноправних східнослов'янських говорів поряд з великоруською, білоруською та ще деякими. Окремий розділ, редагований М. Ф. Сумцовим, присвячений нарису «малоруської (інакше української)» літератури, де найбільш виділяються змістовні статті про українські народні думи та творчість Т. Г. Шевченка.

---

* Причому зазначається, що етнонім «Україна» є властивим та вживаним власне українським населенням.

У цілому, «Народна енциклопедія наукових та прикладних знань», яка користувалася широким, у тому числі комерційним, успіхом, була кроком і помітною подією в контексті українського національного відродження, стверджуючи цінність національної історії та культури, визнаючи права українського народу «на національно-культурне самовизначення».

Дудко Д. М.

МОВА ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ І ФЕНОМЕН «СУРЖИКА»

Сковородинівська тема є однією з центральних у науковій спадщині Д. І. Багалія. Його дослідження утвердили погляд на Сковороду як на явище саме української культури. Зокрема, дослідник вказував на мішаний характер мови Сковороди як на типову особливість староукраїнської літературної мови.

Поширеними в наш час є звинувачення в підміні української мови «суржигом». Східним українцям дорікають русифікацією мови, західним та діаспорним — її колонізацією та американізацією. Однак запозичення іншомовних слів — нормальне явище в розвитку будь-якої мови. Його не виключає навіть нормативний характер літературних мов, бо самі мовні норми, закріплені в граматиках і словниках, не залишаються незмінними.

Мова творів Г. С. Сковороди є зразком саме мішаної (україно-російсько-церковнослов'янської) мови, притому багатой і висококультурної. Це староукраїнська книжна мова на останньому етапі її розвитку, мова Києво-Могилянської академії, мова української літератури епохи бароко. Існувала вона у двох варіантах: «слов'яно-руська» (церковно-